

TANULMÁNYOK

GAÁL BOTOND

A humor az okos emberek kiváltsága.

Egyetemtörténet professzoros anekdotákban*

ABSTRACT

A funny or an interesting occurrence quickly becomes an anecdote at a university. It is a pity that these anecdotes slowly disappear from the collective memory because they never get recorded in written form. Newer generations have no means to be aware of these witty stories of bygone eras, although these anecdotes are part of the fabric of the institution. Wonderful stories of professors and students act as glue and cohesive force on and off campus. Here you will be able to read amazing stories full of humor as they happened at the Reformed Theological Faculty of the University of Debrecen.

Rövid ráhangoló történeti bevezetés

A Református Hittudományi Kar egyik alapító kara volt a Debreceni Egyetemnek. 1950-ben az államhatalom leválasztotta és elbocsátotta az egyetem kötelékéből. A történetet ismerjük. Az 1988 szeptemberében Daróczy Zoltán rektorsága idején megindult és hamar Debreceni Universitasszá szélesedett mozgalom célul tűzte ki az egységes Debreceni Egyetem újbóli létrehívását. Ezekben az előkészítő munkákban a Református Teológiai Akadémia, illetve 1997-től a Debreceni Református Hittudományi Egyetem is egyenrangú Universitas-tagként vett részt. Magam is több mint tíz évet dolgoztam az új, egységes egyetem létrejöttéért. Alelnöke és elnöke is voltam az Universitasnak 1994 és 1996 között. 2000-ben nagyon sajnáltam, hogy a Hittudományi Kar fenntartója nem írta alá az egyetem kötelékébe való belépést. Ennek az okát pontosan nem ismerem. Csak reménykedem, hogy egyszer az eredetileg alapító hittudományi fakultásunk a Debreceni Egyetemen karként lesz jelen.

Az egységes egyetem vágya, az universitas-szellem Debrecenben elevenen élt még a nehéz politikai időkben is. Az ősi Kollégium falai között működő, Református Teológiai Akadémiának nevezett intézmény 1950-től is egyetemi karnak tekintette magát, amit az is jelzett, hogy a vezetőjét dékánnak nevezték. Nagyon komoly felkészültségű, európai tekintélyű tudósok tanítottak ezen a fakultáson mind az egyetemi időszakában, mind pedig a különvált helyzetében. Csak néhány nevet említve: Kiss Ferenc, Csikesz Sándor, Varga Zsigmond, Erdős József, Révész Imre, Vasady Béla, Erdős Károly, Makkai Sándor, Czeglédy Sándor, Kállai Kálmán, Török István, Pákozdy László Márton, Módis László, Varga Zsigmond József, Makkai

* Előadásként elhangzott a DAB egyetemtörténeti emlékülésén 2014. szeptember 11-én. A téma előadásformája a szervezők kívánsága szerint készült.

László. Tanári munkájukról, egyetemi professzori forgolódásaikról számos érdekes történetet és jó néhány humoros, anekdotikus jelenetet őrzött meg az emlékezet, amelyeket valóban érdemes lejegyezni. Aranyos, kedves emberek voltak ők is. Tudós emberek lévén, néha szigorúnak, olykor pedig bogarasnak tűnő, szórakozott egyéniségükkel őrködtek az egyetemi lét fenntartásán. Most arra kaptam fölkérést, hogy anekdotikus formában ezt a különös arcukat mutassam be, vagy legalábbis azt, amelyen mi, a késői utódok méltán derülhetünk, vagy éppen rácsodálkozhatunk életük, sorsuk érdekes eseményeire. Nyilvánvalóan sok történet elengedhetetlen szereplője a mindenkori egyetemi hallgató is, aki nélkül gyakran nem történhetek volna meg a humoros események.

A hatalmasok is visszakaphatják

Csikesz Sándor

Kezdjük mindjárt a debreceni egyetem egyik nagy híré teológus professzorával, Csikesz Sándorral¹. Rektor is volt, ő építette az egyetemi templomot. Vasszigorral nevelte a lelkészpalántákat. Ő maga agglegény volt, de gyakran arra tanította a teológusokat, hogy *„mindig a templom tövéből nősjenek, de ne a harangozó lányát vegyék feleségül”*. Egyszer, úgy 1933 táján visszakérdezett az egyik teológus, hogy *professzor úr miért nem nőül meg*, mire ő azt felelte: *„Fiam! Szégyelleném én azt elvenni, aki nem szégyellne hozzám jönni!”*² Nagyon mérges is tudott lenni, amikor egy-egy írását a nyomdászok nem pontosan szedték ki. Kívánsága szerint a korrektornak mindig személyesen kellett nála megjelenni. Gyakran rájuk förmedt, és ezt a nyomda vezetői is már-már szóvá tették. Ő önmérsékletet ígért. Egyszer a korrektor éppen azt az írását vitte hozzá, amelyik így kezdődött: *„Értekezésünk tárgya a bűnös emberi természet.”* Csikesz Sándor belenézett a javítandó szövegbe, és a lap közepén talált két apróbb vesszőhibát, majd még egy harmadikat is, mire méregbe jött, és „mérsékelve magát”, ez jött ki a száján: *„Maga... maga... neandertáli!”* A korrektor tudomásul vette a szidalmat, megsértődött, és nyomdásztársaival együtt a hibákat kijavították, de „viszonzásképpen” bele is „javítottak” a szövegbe két helyen, majd Csikesz professzor bosszantására visszaküldték neki postán. Az új szöveg már így kezdődött: *„Értekezésünk trágya a бүdös emberi természet!”* Hogy mi történt ezután, nem tudni.³

1 Csikesz Sándor (1886–1940) a gyakorlati teológia professzora, a debreceni egyetem rektora az 1937–1938. tanévben. Az ő kutatásai alapján számítják a Debreceni Református Kollégium alapítási évét 1538-tól.

2 A történetet édesapám, Gaál Miklós (1913–1989) mesélte el, aki az 1932–1936 közötti években volt az egyetem hallgatója a Református Hittudományi Karon.

3 A történetet apósom, Czeglédy Sándor (1909–1998) mondta el, aki 1940-től volt professzora a Református Hittudományi Kar Gyakorlati Teológiai Tanszékének. Összesen száz szemesztert tanított a felsőoktatásban. Ezért elnyerte Debrecen város Csokonai-díját.

A humor kihúzza az embert a bajból

Csikesz Sándor előadásai igen erőteljesek voltak, amint ő maga is egy robusztus termetű magyar volt. Mifelénk, Beregben és Szatmárban *tagbaszakadt* embernek mondanák. Valamikor 1932–1936 között történt, hogy éppen édesapám, Gaál Miklós évfolyamának tartott előadást a református lelképásztor karakteres alakjáról, a gyülekezetben való forgolódásáról. Hevesen magyarázott, és mondandóját gyakran alátámasztotta bibliai érvekkel. Azt ecsetelte, hogy a kálvinista pap bátor, de nem bosszúálló. Szinte elragadtatva érvelt, hogy „*amint meg van írva: ha téged megdobnak kővel, dobd vissza kenyérrrel!*” A gondolati szünetben az egyik friss eszű teológus felnyújtotta a kezét, jelezvén, hogy szólni kíván. Megkapta a szót, fölállt és tisztelettel megjegyezte: „*Professzor Úr kérem, ez nincs benne a Bibliában!*” Néhány pillanatra csönd támadt, Csikesz is a másodperc tört része alatt kapcsolt, hogy ennek a hallgatónak igaza van, s hirtelen ezt válaszolta: „*Elég baj az, édes Fiam!*” Ugyanis ez egy magyar közmondás, amely nagyon hasonlít Jézus bibliai tanácsára: „*aki arcul üt téged jobb felől, fordítsd felé a másik arcodat is*” (Mt 5,39; Lk 6,29). Csikesz Sándor hirtelen zavarában ilyen humorral ütötte el a bakit.⁴ – Érdemes megjegyezni, hogy ha valaki hallja ezt a mondást: *ha megdobnak kővel, dobd vissza kenyérrrel!*, az eredetét a legtöbb ember a Bibliában keresi mert olyan szép és kifejező gondolat!

Csikesz jól ismerte a zsoltárokat

A gyakorlati teológia professzora, Csikesz Sándor a tárgyhöz illően mindig úgy kezdte az előadásait, hogy elénekelték egy éneket. Neki igen erőteljes hangja és jó hallása volt. Az összes éneket remekül tudta énekelni. Még azokat is, amelyeket nagyon ritkán vagy egyáltalán nem szoktak a gyülekezetek énekelni. Amikor belépett a tanterembe, és úgy találta, hogy a teológusok zajongva fogadták, akkor mindig a 2. zsoltárt jelölte ki órakezdő énekül, amely Szenci Molnár Albert fordítása szerint így kezdődik a református énekeskönyvben: „*Miért zugolódnak a pogányok? Mit forgatnak ő bolond elméjökben?*” – Megőrizve komoly ábrázatukat, a hallgatók rezzenéstelen képpel, de mosolygó lélekkel énekeltek a nehéz zsoltárt a professzorukkal együtt. Ezt az éneket szinte soha nem énekelik a gyülekezetek, akkoriban sem énekeltek, de Csikesz professzor jól megtanította a lelkészpalántáknak.⁵

A legkeményebb szív is lehet irgalmas

1935 őszén Csikesz Sándor előadást tartott az összesereglett teológushallgatóknak. Az ekkleziológia-tárgykör volt napirenden, azaz az egyházzól szóló tanítás. Nem könnyű téma ez. Igencsak untatná az olvasót, ha leírnánk a professzor fejtegetését,

4 Gaál Miklós elbeszélése nyomán. Lásd: 2. sz. lábjegyzet.

5 Gaál Miklós elbeszélése nyomán. Lásd: 2. sz. lábjegyzet.

ezért csak magára az eseményre érdemes most figyelni. Az előadáshoz hozzá lehetett szólni, amikor is édesapám, Gaál Miklós jelentkezett, és először Csikesz szavaiból idézett, majd pedig engedelmet kérve bibliai érvek alapján udvariasan mondott bírálatot, nem tartva helytállóknak a professzor egyik állítását. Kínos volt a helyzet, a teremben mély csend lett, ilyet még senki nem mert tenni. Csikesz elgondolkodtatónak tartotta édesapám kritikáját, és azzal fejezte be válaszáat, hogy erre még visszatérünk. Az előadás után édesapám köré gyűltek a barátok, és aggódó ijedtséggel mondták neki: *„Meg vagy örülve? Hogy tehetél ilyet? Úgy repülsz innen, mint egy kidobott macska!”* Ez volt a hangulat azon a délutánon és estén. Másnap Csikesz hívatta édesapámat. A barátai szinte gyászolták és ilyeneket mondogattak neki: *„Na Micu! Neked most már véged van!”* El is kísérték az „utolsó útjára” Csikesz szobájához. Bement. Majd nem sok idő múlva kijött. *„Mi történt? Mondd már!”* – kérdezték, faggatták a barátok. Elmondta nekik, hogy Csikesz csendes volt és határozott: *„Fiam, gondolkodtam azon, amit tegnap mondtál, alapvetően igazad van. Te nagyon figyeltél! Okosan szóltál hozzá! Ki vagy Te? Honnan jöttél? [...] De most nem is az a lényeg, hogy honnan jöttél, hanem az, hogy hová mész! Márpedig a következő ősszel Te Hollandiába utazol ösztöndíjjal, és ott fogsz tanulni két évig. Neked ott a helyed, mert bizonyosan nem hozol ránk szégyent!”* – Ezek után nyilvánvalóan csak valamilyen dadogó köszönetnyilvánítás következhetett, és édesapám kint találta magát a folyosón. Így került ő Kampenbe, a barabási parasztyerek, és ott folytatta az ekkleziológiai tanulmányait az 1936–1938 közötti tanévekben.⁶ Csikesz professzort gyakran emlegette, nála írta a diplomamunkáját is, az ún. papi dolgozatát, amelyre jeles érdemjegyet kapott. Ezt a dolgozatot most én őröm mint édesapámnak kedves emlékét egy szerető atyai szigorral nevelő tanárától.

Gyönyörködés a természet szépségében

Csikesz Sándor olyan tekintélyes személyiség volt, hogy nem csoda, ha történetek garmadája keringett róla. Még egyet érdemes lejegyeznünk. Ő a világ másik végéről járt Debrecenbe. A dél-baranyai Kiscsányoszró lelkésze volt. Ma már el sem tudjuk képzelni, milyen hosszú volt az út odáig és persze vissza is. Úgy tűnik, ő szerette a vonatozást, élvezte a természetet, és számára nem tűnt unalmas elfoglaltságnak az utazás. Az a gyanúnk támadhat, hogy az utazás alatt pihent és gyarapította ismereteit. Igen ám, de egyszer az egyik vizsganapon Budapestre kellett utaznia, s ekkor az az ötlete támadt, hogy a vonaton fog vizsgáztatni, mert a táj szépsége élvezetes lesz neki is és a vizsgázóknak is. Fölszálltak hát a vonatra, nyilván az első osztályra. Akkor a hallgatóknak meg sem fordult a fejükben, hogy egy professzorral szemben „demokratikus ellenállásba” kezdjenek. Tudomásul vették és kész, nem fáj a fejük emiatt. De hát Csikesz szigorú volt, és amint elindult a vonat, megkezdte a vizsgáztatást sorjában. Amikor Püspökladányhoz közeledtek,

⁶ Ezt a történetet Mikecs Lajos nagycsedli lelképásztor mesélte el Szűcs József segédlelkészének, a későbbi tisztabereki lelkésznek. Szűcs József ezt megírta a Reformátusok Lapjában 2010 táján. Mikecs Lajos évfolyamtársa volt Gaál Miklósnak. Azok közül való volt, akik elkísérték Gaál Miklóst Csikesz Sándor tanszéki szobájához.

végzett az elsővel, beírta neki a jegyet az indexébe, majd elbocsátotta: „*Na Fiam, Isten áldjon, itt le is szállhatsz!*” Aztán jött a következő vizsgázó, talán Karcag után voltak már, amikor ugyanígy leszállította a delikvenst. Az azt követő hallgatót viszont *elégtelennel* küldte le a vonatról Örményesen, egy kis faluban, mert nem látta értelmét tovább kérdezni. Az, hogy kis falu vagy nagy város következett, Csikeszt nem érdekelte. Ezek a hallgatók aztán ott álltak a leckeönyvvvel a kezükben egy számukra idegen állomáson. És így jöttek sorba a többiek is, állítólag az utolsót Abonyináig engedte el: „*Na Fiam, Isten áldjon!*” elköszönéssel. Hogy aztán miként kerültek haza ezek a vizsgázók, nem tudni, de hogy életre szóló élményben volt részük a „természet szépségéből”, az biztos.⁷

A testnevelésnek is van elméleti része

Édesapámtól⁸ hallottam, hogyan zajlott egy egyetemi testnevelési óra az 1930-as években. Megjelentek a teológusok Hadházi Dezső testnevelő tanárnál, akit professzor úrnak kellett szólítani. Sorbaállással kezdődött, mindenki öltönyben volt, utána a tanár felkérte őket, hogy gombolják ki az ingük felső gombját. Ennyi volt az előkészület a testnevelési órához. Ezt követően Hadházi Dezső egy rövid előadásban ecsetelte az óra témáját. Egyik alkalommal közölte, hogy: „*Uraim, mai óránk témája és gyakorlata a magasugrás lesz!*” Így folytatta: „*A magasugrás három fázisból áll. Első a nekifutás és a földről való elrugaszkodás, a második fázis a léccel főlötti munka, a harmadik pedig a földre való leérkezés. Van-e kérdésük az Uraimnak?*” Az egyik élénk fantáziájú, merész hallgató jelentkezett, és komolyságát megőrizve kérdezett. „*Azt szeretném kérdezni a Professzor Úrtól, hogy mi történik akkor, ha valaki már elrugaszkodott a földről, a léccel főlött van és éppen akkor elfelejti az elméletet?*”

A humor megbocsátást szül

Karai Sándor

Karai Sándor⁹ volt a Református Kollégium igazgatója, remek humorról megáldott matektanár. Óhózzá jártak a bentlakó és bent étkező hátralékos egyetemisták fizetési haladékot kérni. Mindig mindenkinek adott. Történt pedig, hogy 1933. március 15-én a nemzeti ünnepen délben kiadták a vacsorát hideg étel formájában. Egy nagy darab sajt is volt benne, de az egyetemisták ekkorra már ráuntak a sok sajtra. Volt, aki földhöz is vágta. Szóval, zúgolódás támadt a sajt miatt, és ezt jelentették Karai Sándornak. Ő tüstént lement a Tápintézet-

⁷ Gaál Miklós elbeszélése nyomán. Lásd: 2. sz. lábjegyzet.

⁸ Gaál Miklós elbeszélése nyomán. Lásd: 2. sz. lábjegyzet.

⁹ Karai Sándor (1859–1936) matematika–fizika szakos tanár, a Debreceni Kollégium igazgatója. Portréját Dienes László festőművész készítette, a Dóczy Gimnázium művészstanára.

be¹⁰, és az ebédelés közepén megjelent a nagy étkezőben. Az ifjak elcsendesedtek, Karai Sándortól várva magyarázatot. Ő csak ennyit mondott: „*Uraim! 1848. március 15-én a magyar ifjúság kivívta a sajtószabadságot. 1933. március 15-én a debreceni ifjúság kivívta a sajtószabadságot! Nincs több haladéki!*” Ekkor Karai kiment az étteremből. – Másnap néhány bátor hallgató megjelent nála, és mintha mi sem történt volna, Karai Sándor mindenkinek adott haladéket.¹¹

Más a filozófia és más a teológia

Tankó Béla

A teológushallgatók között köztudomású volt, hogy Tankó Béla¹² filozófiaprofesszor, akinek református lelkészi végzettsége volt, nem szereti őket. Ők sem kedvelték Tankó Bélát, mert Karl Barth nyomán már sokkal modernebb irányt vett az akkori református teológia. Tankó Béla számára még mindig Immanuel Kant volt a „halhatatlan bölcs”, akinek a felfogását az új teológiai gondolkodás félretette. Tankó professzornál viszont a kantiánus Böhm Károlytól vett idézet volt a mottó: „*Kanttal a Nap támad, mely megvilágítja a határokat, s magát is megtekinti az öntudat tükrében.*” Majd ezt a visszatérő mondatot hallhaták tőle gyakran: „*Jegyezzék meg kérem, hogy egy igazság van a földön, hogy nincs igazság!*” Ezek a megnyilatkozások a teológiai hallgatók körében nem születtek valami nagy elégedettséget, inkább megmosolyogták. A kölcsönös ellenszenv viszont gyakran a vizsgákon is konfliktushoz vezetett. Híres eset volt, amikor az egyik szerényebb képességű teológus éppen Hegelt kapta tételül, és nem igazán tudta világosan előadni a tézis–antitézis–szintézis triádát. Tankó professzor egy darabig kérdezgette, majd egy idő után méregbe jött: „*Takarodjon ki! Hogy mer elém állni? Maga nem tud semmit a világ hármass felépítettségéről! Maga nem tudja, mi az a triáda!*” A hallgató, látva a nagy bajt és Tankó professzor felindultságát, a szidalmak közepette jobbnak látta azonnal kimenekülni a teremből. Már a kilincsen volt a keze, amikor visszaszólt hangosan, és derűs arccal Pál apostol híres szavait idézte a Szeretet Himnuszából: „*Professzor Úr! A triáda ez: Hit, remény és szeretet!*”¹³

¹⁰ Az egyetemi menzát a Debreceni Kollégiumban hivatalosan is mindig Tápintézetnek hívták, megőrizve a több évszázados kifejezést. Ma is a Tápintézet nevet használjuk.

¹¹ Gaál Miklós elbeszélése nyomán. Lásd: 2. sz. lábjegyzet.

¹² Tankó Bélát (1876–1946) az erdélyi Szászvárosból hívták meg az újonnan alapított egyetem Filozófiai Tanszékére 1914-től. Református lelkészi végzettséget szerzett Kolozsvárott, és ugyanott bölcsészdoktori fokozatot kapott. Rektor volt 1936–1937-ben.

¹³ A történetet édesapám, Gaál Miklós elbeszélése nyomán jegyeztem le. A „hit, remény, szeretet” Pál apostoltól származik: IKor 13,13.

Később érti meg az ember

Gaál István

Gaál István¹⁴ egyházkerületi főgondnok mesélte el nekem még a 80-as évek elején, hogy az ő édesapja igen jó barátságban volt Flachbart Ernő jogászprofesszorral. Flachbart arról is híres volt, hogy ha valakinek a vizsgája érdekében bárki a jóindulatát kérte, azt biztosan megbuktatta. De Gaál István esetében másról volt szó. Már az utolsó évet járta a jogi karon, amikor Flachbart Ernőnél vizsgázott és megbukott. Ment másodsor is, a professzor ismét megbuktatta. Gaál István mint hallgató nem értette az egészet. Tudta is az anyagot, és hát végtére is a család barátjánál vizsgázott. Rendkívüli vizsgalehetőséget kért a rektortól, de Flachbart akkor is elégtelent adott neki. Újra kellett járnia az utolsó szemesztert. Csak később jött rá, illetve fejtette meg, hogy mindez azért történhetett, mert így óvta meg őt a katonai behívástól, azaz nem került egyenesen a frontra.

Kritika egy szoborról rigmusban

Nagy Sándor János a két háború között neves festője és szobrásza volt Debrecennek. A Dóczyban volt tanár, sok domborműve van a Kollégium panteonjában. Híres agglegény volt, jó kedélyű ember hírében állt. Az 1930-as években ő készítette a város számára a mai Bem téren felállított emlékműcsoporthoz az anyát és újszülött kisgyermekét ábrázoló szobrot. Felavatták, leleplezték, sokan voltak jelen az ünnepi alkalmon. Ott volt Erdős Károly professzor is, a későbbi rektor, akinek valami nem tetszett az alkotásban. Egy rigmusban küldött üzenetet agglegény szobrász barátjának, amely ekképpen sikerült: „*Ne tartsd úgy a csecsemőt, görbe lesz a háta, / Látszik, hogy a gyereket agglegény csinálta!*”¹⁵ A szobor ma is megvan, a Szülészeti Klinika épületében található.

A memória karbantartása

Erdős Károly¹⁶ volt az egyetem rektora az 1945–1946. tanévben. Kedves, aranyos ember volt, idős korában is sokat sétált, alakja hozzátartozott a debreceni utcaképhez. Nála pedánsabb embert nemigen lehetett látni. Bogaras természete szerint ő csak december 21-én vette föl a télikabátot, és március 21-én hagyta el a viselését, mert hivatalosan akkor kezdődött, illetve addig tartott a tél. Egyébként híres volt

¹⁴ Gaál István (1920–1985) egyik legnevesebb ügyvédje volt Debrecennek, a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnokává választották, nehéz politikai időkben szolgált e tisztségében. Egyébként a háború végén ő is hadifogságba került, és csak 1947-ben jött haza.

¹⁵ A történetet Rábold Gábor református gimnáziumi magyar–latin szakos tanár mondta el az 1970-es években.

¹⁶ Erdős Károly (1887–1971) az Újszövetségi Tanszék professzora, 1945–1946-ban az egyetem rektora volt.

Erdős Károly

arról, hogy ha bárhová meghívták vendégségbe, odaérkezve először kivett a belső zsebéből egy összehajtható vállfát, majd pedig a kabátját arra akasztotta. Nagy gondot fordított arra, hogy a memóriájának frissességét megőrizze. Ennek érdekében öregkorában is időről időre megtanult egy hosszabb verset, és ha lehetősége kínálkozott, azt el is szavalta. Egyszer Török István professzorhoz ment vendégségbe, és az egész család jelenlétében nagyon szépen elszavalta *A vén cigányt*.¹⁷ Ebből a történetből sokféle tanulságot lehet levonni. Mindenesetre ez az egyszerű memóriagyakorlat nemzedékről nemzedékre emlékezetes marad, és a szép versekhez kedvet kaphat a mindenkori magyar ember.

A fejfájásra már akkor is sétát javasoltak

Révész Imre¹⁸ neves 20. századi történészprofesszort gyakran gyötörte a fejfájás. Az orvosok a szabad levegőn való sétálást javasolták neki. Titkára, Szabó Gábor mesélte el, hogy megfogadta, és amikor éppen fáj a feje, elment sétálni a Nagyerdőre, majd vissza. Hazaérkezve a titkára finoman érdeklődött, hogy kellemes volt-e a sétája. Ő erre azt válaszolta, hogy maga a séta kellemes volt, de még mindig fáj a feje, így többet nem megy sétálni. Egyébként ezzel magyarázták, hogy olykor türelmetlen volt az emberekkel. Nem szerette, ha a beszéde alatt jövés-menés van, vagy éppen recseg a padló. Ilyenkor idegesen oda is szólt. Egyszer Döbrössy Lajos lelkész, talán Pécelről jöve átutazóban, váratlanul bekopogott Czeglédy Sándorékhoz, akik éppen Révész Imre meghallgatására indultak. Hívták magukkal, Döbrössy pedig elkísérte őket. Révész mint püspök tartott egy délutáni bibliaórát a diakonisszák-nak a Kollégium Dísztermében. Sokan voltak, a hajópadló nagyon recsegős volt. Döbrössyt Czeglédy Sándorék hívták a saját asztalukhoz, mely az emelt részen volt, közel Révész asztalához. Igen ám, de a magyarázat igencsak hosszúra sikerült, Döbrössy Lajosnak pedig indult tovább a vonata. Most mit tegyen? Kérdezte Czeglédy Sándort is, aki figyelmeztette, hogy a Díszterem padlója nagyon recseg, nemigen tud visszamenni az ajtó irányába, mert abból botrány lesz. Döbrössy oldalra nézett és látta, hogy van ott egy kisebb ajtó is kilinccsel, amely aránylag közel is van hozzájuk. Ezen jöttek be korábban az elnökség tagjai a Díszterembe az elnöki asztalhoz. Rákészült, hogy ha majd Révész előrenéz, akkor ő azon az ajtón keresztül kimenekül, kevés zajjal. Ez meg is történt. Arra viszont Döbrössy nem számított, hogy az az ajtó nem kijárat, hanem egy lesötétített biológiai szertárba vezet, ahonnan a folyosóra sem lehet kijutni. Ő ott belül kereste az ajtót, de a sötétben csak fölborogatózott mindent, az álló csontvázat, a formalinos edényeket és sok egyéb szemléltetőeszközt. Ezt lehetett hallani onnan az ajtó mögül, de nem volt menekvés, mert kijönni nem mert, így a vonatot sem érte el.

¹⁷ A történetet ifjabb dr. Török Istvántól származik.

¹⁸ Révész Imre (1889–1967) előbb a debreceni egyetemen az Egyháztörténeti Tanszék professzora, majd 1938–1949 között tiszántúli püspök. Ezt követően egyházi állást nem vállalt. Az MTA tagja volt.

Pokoli történet

Pokoly József

Igazából Pokoly József¹⁹ egyháztörténész volt, de a debreceni egyetem bölcsészkarán volt professzor. Kolozsvárról hívták Debrecenbe tanárnak. A most következő történet vége kapcsolódik a nevéhez. Történt ugyanis, hogy a bibliafordító Czeglédy Sándor győri lelkészt, talán 1927-ben, megválasztották a hatalmas ceglédi gyülekezetbe, az ő helyére pedig Győrbe a későbbi püspököt, Győry Elemért választották meg lelkésznek. Ezt valaki elújságolta Ravasz László dunamelléki püspöknek ekképpen: „*Tetszett hallani? Milyen érdekes dolog történt, ugyanis Czeglédy Sándor Ceglédre került, Győry Elemér pedig Győrbe!*” Mire Ravasz mosolyogva összecsapta a két tenyerét és így fejezte ki csodálkozását: „*Te jó ég! Akkor Pokoly József hová fog kerülni?*”

Az atyai bölcsesség nevelőereje

Török István

Török István²⁰ professzornak három kislfia született, akik egymás mellett sorban úgy néztek ki, mint az orgonasípok. Gyorsan nőttek. Sok bölcsesség kellett az eleven gyerekek neveléséhez. A kiskamaszok csodálva nézték a pőfékelő felnőtt vendégeket, és titokban az erdőn szedett gubacsokból ők is pipát fabrikáltak. A pipaszár ribizlivessző lett, aminek dróttal kinyomták a belét. Dohányuk nem lévén, száraz diófa- és napraforgóleveleket morzsoltak, azzal gyújtottak rá a kert végében. Édesapjuk valahogyan észrevette ezt, és odament hozzájuk, amikor éppen „csibukoltak”²¹. Hirtelen támadt egy nevelői ötlete: „*Miért szenvedtek ilyen rossz pótlékkal titokban, amikor a tanítványaim nemrég leptek meg egy tengerészpipával és a hozzávaló dohánnyal. Nem lévén dohányos, úgysem tudok mit kezdeni vele. Gyerekek, kiülünk a verandára, és mint az indiánok a békepipát szívják, mi is elszívunk pár pipányi dohányt!*” – A három fiú büszkén ült a verandán, apjuk is tekintélyesebb lett a szemükben, és szívták a körbejáró pipát. Közben nagyokat köpködtek, merthogy most még ez is meg volt engedve. Persze rövidesen szédelegni kezdtek, majd hányinger és rosszullét környékezte őket. Attól fogva soha nem vágytak a dohányzás örömeire. Egyikük sem lett igazi dohányos. Török professzor valószínűleg tanítványait is ilyen bölcsen kezelte, azért szerették annyira.²²

19 Pokoly József (1866–1933) református teológus és egyháztörténész. A Tisza családnál nevelőtanár. Előbb Kolozsváron, majd 1914-től Debrecenben professzor a Bölcsészettudományi Karon, 1922-ben a Hittudományi Karon, 1920–21-ben az egyetem rektora.

20 Török István (1904–1996) a debreceni egyetem etikaprofesszora 1941-től. 1950-től a dogmatikát is tanította. Barth Károlynál tanult Bázelen. Barth küldte Bultmannhoz Münsterbe.

21 Szülőföldemen, a szatmári-beregi vidéken csibukolásnak egyszerűen a füstöléssel járó dohányzást nevezik.

22 A történet ifjabb dr. Török Istvántól származik.

Egy betű is milyen gondot okozhat!

Módis László

Az 1958–1971 közötti években a Református Kollégium főigazgatója Módis László²³ ószövetséges professzor volt, a híres hebraista. Alapvetően ő mosolygós, kedves ember volt, de ugyanakkor határozott, férfias. Nagyon nehéz időben vezette az intézményt, amikor a külső hatóságoktól minden rendezvényre engedélyt kellett kérni. Ezek gyakran okoztak számára fejtörést, mert mindent számon kértek rajta. Történt egyszer, mégpedig 1971 februárjában, hogy a zenetanárok meghívták orgonakoncertre Fasang Árpádot, s közvetlenül a koncert utáni esti órákra pedig a kollégiumi ifjúság is szervezett egy farsangestet mint zenés vidámságot. Módis professzornak kellett engedélyt kérni mindezekhez a városi és egyháziügyi illetékes hivataltól. Ő azonban – a rengeteg elfoglaltsága miatt – nem vette észre a különbséget, és ezeket összefüggő zenei programnak véelve Fasang-est címen kérte meg az engedélyt. Azon a napon késő éjszakába nyúlóan bent dolgozott, és azt tapasztalta, hogy a Kollégiumban hátul táncmulatság van. Éppen engem mint a legfiatalabb tanárt rendeltek ki a gimnázium részéről felügyelő tanárnak, és jártamban-keltemben összetalálkoztam a hazafelé induló Módis László professzonnal, aki mindjárt meg is szólított: „*Mi ez a mulatság? Ezt Fasang Árpád rendezte? Ehhez nincs engedélyünk! Csak a Fasang-esthez!*” Látván a helyzetet, én ekkor tájékoztattam őt, hogy *farsangról* van szó. Ő idegesnek, mérgesnek és tehetetlennek látszott. Nagy léptekkel hazaindult. Néhány nap múlva hívatott, és már mosolyogva közölte: elintéztém az engedélyt, utólag! Majd hozzátette, hogy „*legközelebb Fasang művész urat nem hívjuk meg farsang idején!*”

Kétszer is halálra ítélték a románok

Makkai László

Makkai László²⁴ professzorunkról van szó. Igen nagy tudású, széles látókörű történész volt, sziporkázó előadó. Én magam igen jó barátságban voltam vele. Nekem professzorom is volt, vizsgáztam is nála teológus koromban. Később professzortársak lettünk 1987-től. Amikor Debrecenbe utazott, szinte mindig meglátogatott bennünket, együtt néztük a fontosabb mérközéseket, és sokat beszélgettünk. Teleki Pál közvetlen tanácsadója volt, együtt jelölték ki az erdélyi határokat a visszacsatolásakor. Ő mint történész volt erre fölkérve. A románok emiatt kétszer is halálra ítélték, és a második alkalommal, a

²³ Módis László (1903–1972) az Ószövetségi Tanszék vezetőprofesszora 1958-tól, héber nyelvkönyvet írt. A Debreceni Kollégium főigazgatója volt az 1958–1971 közötti években.

²⁴ Makkai László (1914–1990) teológus, technikatörténész, Erdély történetének legjelentősebb szakértője. Családja erdélyi származású, édesapja, Makkai Sándor erdélyi püspök volt. Debrecenben 1972-től lett teológiai professzor az Egyháztörténeti Tanszék élén, haláláig. Az MTA tagjává választották.

háború utáni években, már a rákosista rendszer idején kérték is a kiadatását. Ekkor azt javasolták neki, hogy tűnjön el a közéletből, maradjon rejtve, amíg a veszély elmúlik. Ez bizony évekig tartott, és ebben a nehéz helyzetében olyan munkát talált ki magának, amelyet csendben, elrejtőzve tudott végezni. Azt találta ki, hogy nevesebb családok irathagyatékát rendezi. Fizetséget nem kért érte, csupán annyit kért, hogy a leveleken lévő bélyegek az övéi lehessenek. Mintha Pécel környékén dolgozott volna valahol, nem jegyeztem meg jól a nevet, amikor talált egy olyan bélyeget, amelynek árából jóval később egy kisebb balatoni házikót vásárolhatott a parton.²⁵ Hazánk egyik legnevesebb filatelistája lett, külföldön is jól ismerték. Nekem Hanák Péter történész mesélte el a következő történetet. Egyszer, már úgy az 1970-es évek elején egy jelentős nemzetközi történészkonferencia volt Budapesten az Akadémián, és egyik fő előadó éppen Makkai László volt. Valamelyik neves francia történész azt kérdezte Hanák Pétertől, hogy vajon nem a nemzetközi hírnévű filatelista Makkai Lászlóról van-e szó? De igen, felelte Hanák. A francia történész megjegyezte: „*Nem is tudtam, hogy ez a kitűnő filatelista a történelemhez is ért!*” – Úgy tudtam, hogy ezt a történetet Makkai professzor nem kedvelte, mert ő inkább történésznek tartotta magát. Az is volt a legjavából, csak évtizedekre el volt hallgattatva. Mi nagyon élveztük a gyors és ötletes észjárását, különösen pedig azt, hogy az előadásaiban mindig rámutatott a nagy történelmi összefüggésekre. Az én doktori témámat, a természettudomány és a keresztyén gondolkodás kapcsolatát, rendkívüli figyelemmel kísérte. Nagyon sokat kérdezett, ebből lehetett látni az ő mély érdeklődését.

Egy kupében a vizsgázókkal

Történt pedig az 1940-es évek végén, hogy Makkai Lászlót küldték pótvizsgáztatni Sárospatakra egyháztörténetből. Az volt a szokás, hogy egy képzőintézetbe gyűjtötték össze a pótvizsgára utasított teológusokat. Makkai Lászlónak Budapestről kellett Patakra utaznia. Akkor még fiatal volt ő is. A hosszú úton tanulmányozgatta a jegyzetet, amelynek anyagából vizsgáztatnia kellett. Miskolctól azonban más lett a helyzet, ugyanis beült ugyanabba a kupéba néhány pótvizsgára készülő fiatal, akik csakhamar észrevették, hogy az utastársuk mit olvas. Kérdezték tőle részvétellel: „*Te is oda?*” Makkai is rövid volt: „*Bizony, én is ugyanoda!*” Nem sokkal később elkezdték faggatni: „*Mondd, te tudsz ebből valamit?*” „*Hát, valamit éppenséggel tudok*” – felelte az idegen útitárs. Aztán megkérték, hogy magyarázza el nekik az anyag bizonyos részeit. A „sorstárs” magyarázata nagyon tetszett nekik, s megálapították, hogy „*Te egészen jól tudod az anyagot! Biztosan átmész a pótvizsgán!*” Jött aztán a pataki állomás, leszálltak, mindenki igyekezett a Kollégiumba, majd összegyűltek egy kijelölt terembe. Írásbeli „beugró”-val kezdődött. Bejött az idegen útitárs is, s amikor a vele utazók meglátták, mindjárt integettek neki, és kérték, hogy: „*gyere ide komám a közelünkbe, legalább sügysz majd nekünk*”. Ő mosolyogva megköszönte a bizalmat, és szépen odasétált a katedrához, majd be-

²⁵ Ezt a történetet maga Makkai László mondta el nekem, illetve nekünk a családi beszélgetések során.

mutatkozott és közölte: „*Makkai László vagyok, én fogok mindenkit vizsgáztatni egyháztörténelemből!*” – A történet itt véget is érhetne, de érdekesebben zárult, mert a szóbeli vizsgán Makkai László a kupében vele utazóknak ugyanazt a kérdést tette föl, amelyeket kinek-kinek elmagyarázott.²⁶ Remek történész memóriája volt, és szelíd, okos ember lévén, derűsen nézte a világot.

Tudtán kívül levizsgázott

Varga Zsigmond

A hetvenes években nagyon jól működtek a teológiai szemináriumai könyvtárak. Minden tanszéknek volt saját könyvtára, s ezt a helyiséget a szakterület iránt érdeklődő hallgatók állandó olvasó- és tanulóteremnek használták. A professzorok általában egy felsőbb éves hallgatót bíztak meg a könyvtár felügyeletével. Gyakran pedig kiszemelték a legtehetségesebb diákokat az alsóbb évekről, s ez nagy kitüntetésnek számított. Így járt Győri István is, akit Varga Zsigmond²⁷ újszövetséges tanszékvezető professzor már másodéves korában fölkerített erre a feladatra. Kulcsot is kapott és vigyázott a csendre, rendre. A professzori szoba a szemináriumai könyvtárból nyílt. Varga professzor urat mindenki Zsiga bácsinak szólította, mindig bizalommal lehetett hozzá fordulni. A lányokat magázta, a fiúkat tegezte. Szeretett beszélgetni a hallgatókkal, a Győri Istvánnal való beszélgetés közben gyakran átváltott német nyelvre, s ilyenkor a tanítvány is követte. Így figyelte meg a tanítványai előmenetelét. Mai kifejezéssel: tesztelte őket. Az egyik napon, a kora esti órákban Győri István azt tapasztalta, hogy néhány leányhallgató igen nagy buzgósággal és izgalommal készült a szemináriumában a másnapi görög kollokviumra. Fölajánlotta nekik, hogy szívesen segít az anyag bizonyos részeinek átismétlésében. Erre egyedül Gál Kati jelentkezett, a többiek átmentek más helyre. Győri István alaposan kérdezgette Katit, az igék ragozását, a szöveg fordítását és a rendkívüli nyelvtani eseteket vették át együtt. Néhány kisebb hibától eltekintve egészen jól tudta az anyagot, amit aztán Győri István dicsérettel nyugtázott. Éppen befejezték a lecke átvételét, amikor váratlanul kinyílt a professzori szoba ajtaja, és belépett Zsiga bácsi. Ekkor jöttek rá, hogy az ajtó csak be volt hajtva, de nem volt bezárva, így Zsiga bácsi hallotta az egész „korrepetálást”. Győri Istvánnak átfutott az agyán, hogy vajon nem zavarták-e Zsiga bácsit a munkában, de ő megelőzte őket: „*semmi baj, csak éppen olvastam valamit, de jó fülem van, végighallgattam mindent. Te, Pista, egész ügyesen kérdeztél, én is ugyanúgy kérdeztem volna, Katalin, maga pedig*

²⁶ Ezt a történetet maga Makkai László mondta el nekem, illetve nekünk a családi beszélgetések során.

²⁷ Varga Zsigmond J. (1918–1997) latin–görög–német szakos középiskolai tanári oklevéllel tanított a Református Gimnáziumban az 1942–1953 közötti években. Előbb bölcsészdoktori fokozatot, majd teológiai végzettséget szerzett. 1953–1978 között ő volt az Újszövetségi Tanszék vezetőprofesszora. Görög nyelvkönyvet írt a teológiai hallgatóknak, számos kommentárt készített a bibliai könyvekhez, majd pedig az Újszövetségi görög–magyar szótárt készítette el, mely 1996-ban jelent meg.

egészen jól válaszolt. Azért jöttem ki, mert magamban úgy döntöttem, hogy ezt a görög nyelvi beszélgetést elfogadom a holnapi kollokvium helyett, be is írnám a jegyet, ha fölhozza az indexét.” Gál Kati szinte repült érte és villámgyorsan hozta a leckekönyvét, amelybe Zsiga bácsi a nagy asztalnál be is írta a jelest.²⁸ – Varga Zsigmond igen komoly újszövetséges tudós volt, de az életművének megkoronázása az újszövetségi görög szótára volt. Talán még egy másikat is említhetünk, jelesül azt, hogy tanítványa, Győri István később a sárospataki teológiai akadémia újszövetséges professzora lett.

A történelmi agy kapacitása

2010-ben Fésűs László rektor kezdeményezésére létrejött a Debreceni Professzori Klub. Oláh Éva professzornő vállalta az elnöki teendőket, és mindenki örömeire szervezte rendszeresen a programokat. 2013 júniusában a Nagyhegyes közelében lévő Tuba-tanyán volt a tanévzáró összejevetelünk sok látnivalóval és vidámsággal. Szinte egy falumúzeumnak tűnt az a tanya mindenféle mezőgazdasági eszközökkel, szerszámokkal és állatokkal. A füves udvar közepén állt egy régi szekér, melyet még az igazi kerékgyártók és kovácsmesterek készítettek. Egy 30–40 fős csoport alakult ki körülötte, mert Galuska László sugárterápiás professzor rögtönzött előadásba kezdett, és hozzálátott vizsgáztatni a körülállókat. *Ez mi? Annak mi a neve?* Ő maga mindent tudott, otthonról hozta az alapos ismereteit a szekér minden porcikájáról. Először sokféle alkatrészt felismertünk, megmondtuk, mi a neve. De egyre nehezebbeket kérdezett, és bizony már nagyon ritkultak a válaszok. Aztán jött a még nehezebb kérdés: *ez itt mi?* Csak egy professzor tudott válaszolni, aki mellettem állt. *Nem oda Buda!* – gondolta magában Galuska professzor. Ekkor olyan speciális kis kovácsolt fémborításra kérdezett rá, hogy senkitől nem remélt választ. A mellettem álló professzor azonban azt is megmondta, mindnyájunk csodálkozására. Galuska professzor ekkor odaszólt neki, hogy: *„Te biztosan agrárprofesszor vagy!”* Mire ezt a választ kapta: *„Hát, azért nem egészen! De kulák koromból ragadt rám valami!”* Nagy nevetéssel folytatódott, és nemsokára véget is ért az érdekes vizsgáztatás. Majd Galuska professzor néhány perccel később karon fogott, és baráti kedvességgel kérdezte tőlem: *„Ki volt ott melletted az a 'kulák'?”* Meglepődött, amikor megmondtam neki, hogy Csohány János²⁹ nyugalmazott egyháztörténet-szprofesszorunk volt az, aki mindent tudott. Ő egyébként arról volt híres, hogy a legapróbb részleteket is megjegyezte. Egyszer váratlanul előadást tartott például a pisztoly markolatáról. Hajdúnánásról származott és a Református Gimnáziumban tanult, édesapját kulákként üldözték.

²⁸ A történetet maga Győri István professzor mondta el.

²⁹ Csohány János (1935–) református teológus, egyháztörténész, a Teológiai Akadémia professzora 1996-ig, 1986–1987-ben dékán. Bölcsészettudományi és teológiai doktorátust szerzett.

Cudar élet a háborús időkben

Czeglédy Sándor

A következő történetek az én kedves apósommal, Czeglédy Sándor³⁰ professzorral kapcsolatosak. Részben tőle hallottam, részben pedig róla szólnak. Őt még 1940-ben nevezte ki a kormányzó egyetemi tanárrá. Szinte valamennyi tanártársát ismerte az egész egyetemen, akkoriban ugyanis még nem volt olyan sok professzora az egyetemnek, mint manapság. Különböző tanári villákban lakott együtt Pukánszky Bélával, Hankiss Jánossal, Soó Rezsővel, Vasady Bélával, Csilléri Andrással, Pákozdy László Mártonnal, Mitrovics Gyulával. Érdekes módon a háborús eseményektől nem félt annyira, mint mások. Szalay Sándorral és Sántha Kálmánnal, valamint két másik professzortársukkal³¹ együtt ők itt maradtak, a többiek elmenekültek. Hideg őszi idő volt. A németek már elmentek, közeledett a szovjet hadsereg is. Már mindenki, főként az itt maradt családok bementek a központi egyetemi épület alagsorába, mely akkor óvóhelyül szolgált. Czeglédy Sándor felesége is odaköltözött a két kisgyermekükkel. Ő azonban a lakásban maradt, délutáni pihenőt tartott pizsamában, amikor hirtelen megindult a légitámadás. Ekkor látta, hogy ez több kettőnél, menekülnie kellett, s csak annyi ideje maradt, hogy a pizsamára rávette a nagykabátját, és átsietett ő is az egyetem alagsorába. Amikor több nap elteltével már elő lehetett jönni, neki csak egy pizsamája maradt, mert a lakásukból minden mozdítható holmi eltűnt. Amikor az új városvezetés hamarosan hívatta és kérte, hogy az egyetemi oktatásnak meg kellene kezdődnie, akkor is csak pizsamában tudott megjelenni. De így is készségét fejezte ki az előadások megtartására. A tanári villát azonban továbbra is a szovjet tiszték használták, így nekik be kellett költözniük a központi egyetemi épület teológiai szemináriumi helyiségébe, amelynek ablakai a parkra néztek. Az 1944–45-ös tél így telt el. A hazatért tanárok is csak a tanszéki helyiségekben lakhattak. Kályhával kellett fűteniük, a kályhacsöveket pedig kivezették az ablakokon. A füstölgő, kiálló csövek eléggé furcsa látványt nyújtottak a szép egyetemi épületről. Fűteni pedig azzal a fával lehetett, amit az erdőből a professzorok maguk vágtak ki és aprítottak fel. Egyébként rendeletileg mindenkinek ki kellett mennie fát vágni az erdőre. Még Erdős Károly professzornak is, aki talán életében nem fogott a kezébe baltát, fűrészelni pedig pláne nem tudott. Több az annál, ő is kiment az erdőbe, felöltözött a fekete „ferencjós-kájába”, nyakkendőt és cügos cipőt vett, ott próbálta tanulgatni a favágást, de teljesítménye roppant kevés volt. Ennek a favágásnak az emlékét aztán minden év január 11-én „megünnepelte” azzal, hogy elment ebédre Czeglédy Sándorékhoz, s ilyenkor a gyerekeknek könyvajándékokkal kedveskedett. Ezt a szokását megtartotta egészen a haláláig.

30 Czeglédy Sándor (1909–1998), lásd a 3. számú lábjegyzetet. Széles körű tudása révén rendkívüli tekintélynek örvendett az egész református egyházban. Legendás tudósegénység hírében állt.

31 A két professzor nevére nem emlékszem. (G. B.)

Előkerült egy fejőstehén

Maradva a közvetlen háború utáni heteknél, hónapoknál, Czeglédy Sándor nekünk úgy mondta el, hogy az egyetem körül a tanárok gyerekei vidáman szaladgáltak. Hankiss János és Hankiss Elemér már nagyobbak voltak, ott volt számukra a DEAC-pálya, és hasonló társaikkal teniszezhetek. De volt bőven a kisebb bújcskázó gyerekekből is. Ők nemigen érzékelték az általános nehézségeket, vagy pl. azt a gondot, hogy honnan kerül elő a mindennapi élelem. Különösen a tej hiánya okozott nagyobb gondot. Egyszer egy teológiai hallgató, akinek a nevét is említette apósom, hozott be vidékről egy tehenet, amelyet a gyermekklinika előadótermébe kötöttek be. Ott gondozták egy darabig. Meg volt oldva a gyerekek tejszükséglete, sőt a klinikai kezelésre szorult gyerekeknek is jutott belőle.

A rövidség és őszinteség erénye

A háború után aztán az újjászerveződő Debrecenbe fokozatosan érkeztek vissza az elmenekült professzorok. Egy igazolóbizottságot kellett felállítani azokból a professzorokból, akik itt maradtak a városban. Valamennyi hazaérkező tanárnak meg kellett jelennie a bizottság előtt, amelynek eleinte Sántha Kálmán volt az elnöke, apósom, Czeglédy Sándor pedig a jegyzőkönyvvezetője. A professzorok jöttek sorban, és mindig az volt a bizottság első kérdése, hogy miért menekült el. Mindenki elmondta részletesen az indokait, s ezeket le is kellett írni, sőt alá is írták. Általában ezek nagyon terjedelmes elbeszélések voltak. A bizottság már-már unalmasnak kezdte érezni a hosszú magyarázatokat. Egyik alkalommal Kovács Ferenc szülészprofesszor került sorra, és felkészülve a hosszú elbeszélésre, majd hátradőlve a széken a bizottság hozzá is ugyanazt az első kérdést intézte: *miért menekült el?* Kovács Ferenc válasza meglepően csak ennyi volt: „*Mert féltem!*” Ez az őszinte, rövid válasz került be a jegyzőkönyvbe.

Csak jó vonatra érdemes fölszállni

Apósom 31 éves korában lett a debreceni egyetem professzora. Még nőtlen volt, de csakhamar kinézte magának a hajdúhadházi lelkész hajadon lányát, Molnár Arankát. Persze, a dolog természetéből következett akkor is, hogy nem ő volt az egyedüli „pályázó”. Ő erről nem tudott, mások viszont árgus szemekkel figyelték a fejleményeket. Kálmán Sándor lelkész is szívesen járt volna Hadháza udvarolni, de tisztában volt vele, hogy Czeglédy Sándor professzor mellett „neki ott nem sok fű terem”. Egyébként ismerték egymást. Az egyik napon apósom éppen a debreceni Nagyállomáson találkozott Kálmán Sándorral, akinek az érdeklődésére gyanútlanul válaszolta, hogy Hajdúhadháza utazik. Kálmán Sándor azonnal tudta az okát. De beszélgettek, még hozzá alaposan belemerültek egy témába. Apósomon gyakran látszottak a szórakozottság jelei, s ez esetben sem hagyta el ez a tulajdonsága. Elég az hozzá, hogy Kálmán Sándorral mendégéltek a sínek irányába,

majd ő föltessékelt az egyik vonatra, de az ellenkező irányba, Pest felé. Leültek és beszélgettek tovább. Apósom csak Szoboszlónál vette észre, hogy a vonat ugyan megállt, de az állomás nem Hajdúhadház. – A fantasztikus humorral megáldott két öccse, István és Károly magyarázta el neki pár héttel később, hogy a barátja szándékosan térítette őt ellenkező irányba. Lehet, hogy igaz volt, lehet, hogy nem. Ki tudja? Utólag mindkét eset lehetségesnek tűnik, de inkább az első valószínűbb.

Az esküvő előtti lehangoltság Hadházon

Már kitűzték az esküvő napját Hajdúhadházon, és a gyülekezet számára is kitétek egy esküvői meghívót a templom bejáratához. Igen ám, de a menyasszony foglalkozása is ki volt írva így: Molnár Aranka tanítónő. Alatta pedig a meghívóra rá volt írva a vőlegény neve és rövidítéssel titulusa is: Dr. Czeglédy Sándor nyilvános rendkívüli egyetemi tanár. Ez utóbbit a szokásos módon „ny. rk. egyetemi tanár” kifejezéssel nyomtatták oda. A menyasszony édesapja viszont azt tapasztalta a gyülekezeti tagok részéről, hogy búbanatos képpel néznek rá, majdnemhogy részvétüket fejezik ki. Ő vehemens ember lévén, valamelyik tekintélyes asszonyságtól megkérdezte: *„Mondják már meg, miért van ez a nagy lehangoltság a gyülekezet körében, főleg az asszonyok között.”* Aztán a megkérdezett hölgy őszintén elmondta, hogy bizony azért szomorúak az emberek, mert látták az esküvői meghívót, és hát az a szép Aranka kisasszony férjhez fog menni egy *„nyugalmasított, római katolikus tanárhoz”*. – Nem sok idő múlva, az esküvő napjára már minden rendbe jött, mert a Hajdúhadházon élő reformátusok is hamar megtanulták, hogy a rövidítés egy professzor akkori titulusa: *nyilvános rendkívüli egyetemi tanár*. Hetekig mosolyogtak a hívek a papjukra!

Humorra humorral érdemes válaszolni

Talán tíz éve hallottam egy kedves történetet apósomról, Czeglédy Sándorról. Bartha Béla mátészalkai lelkész mesélte el, aki maga is részese volt az eseménynek, tehát teljesen hiteles forrásból származik. Négy teológiai hallgató várakozott a gyakorlati teológiai tanszék szemináriumi-könyvtári helyiségében, hogy vizsgázásának Czeglédy Sándor professzornál: Bartha Béla, Seres Iván, Szombathy Gyula és Vadas Gyula. Úgy kell elképzelni, hogy két ajtó nyílt a folyosóról, az egyik a professzori szobába, a másik a szemináriumi helyiségbe. Belül is volt egy átjáró, összekötő ajtó a két helyiség között. Az említett négy hallgató között Seres Iván volt az, aki bármikor derűt tudott belevinni a tanárok és a hallgatók életébe a professzorok utánzásával. Ebben utolérhetetlen volt és bámulatos. Amíg várakoztak a szemináriumi szobában, ő odapattant a professzori székbe, és hangosan elkezdte vizsgáztatni három társát Czeglédy Sándor professzor jellegzetes hangján. Annak rendje-módja szerint tételeket „osztott ki” fejből. A vidám nevetéstől azonban nem vették észre, hogy időközben Czeglédy professzor megérkezett a szomszédba, azaz a saját szobájába, ahová igen jól áthallatszott Seres Iván „pro-

fesszori vizsgáztatása”. Ezt ő csodálkozva hallgatta. Majd egyszer nyílt az ajtó, mire a négy hallgató hirtelen meglepődött, elcsendesedett, kissé szégyenkezve helyet foglaltak a vizsgaasztalnál. Czeglédy Sándor professzor odaült a székébe, és ezekkel a szavakkal kezdte mondandóját: „*No, kérem! Mielőtt bejöttem, és rátettem a kezemet a kilincsre, nem tudtam eldönteni, hogy valójában már bent vagyok vagy még kint vagyok!*” – A négy vizsgázó megnyugodott. Aztán Czeglédy professzor sorban elkezdte nekik kiadni a tételeket szóban. A hallgatókat fokról fokra a nevetés „gyötörte”, szinte bújtak az asztal alá, mert sorban ugyanazokat a tételeket kapták, amelyekből Seres Iván tíz perccel azelőtt „vizsgáztatta” őket. Nyilvánvalóan azt történhetett, hogy apósom jókedvűen hallgatta a szobájában Seres Iván utánzását, s remek memóriájával megjegyezte, hogy ki melyik tételt kapta, majd pedig a „csodálkozás” fokozása végett ő hallgatólagosan ugyanazokat a tételeket adta ki személyre szólóan.

Hogy ne legyen precedens!

Volt egy híres eset, amely az 1960-as évek második felében történt. Ezt magam is Ludász Gyula akadémiai titkárnak, a dékáni hivatal vezetőjének elbeszéléséből tudom. A teológiai kar – mert folyamatosan így nevezték magukat – rendes ülést tartott, melyen az egyik tárgysorozati pont Szabó Mária kérelme volt. A hallgató arról tájékoztatta a kart, hogy az ő Judit nővére, Victor Istvánné a 13. gyermekét szülte néhány nappal korábban, s beadványában kérte, hogy két hétre elutazhasson hozzá segíteni.³² A tanárok egyik része jó szívvel támogatta a kérést, a másik része pedig azt hangsúlyozta, hogy Szabó Mária elengedése rossz precedens lehet a többi hallgató számára, mert akkor ilyen jellegű kérelmek sorozata várható a jövőben. Másnak a nővére is szülhet gyermeket, és akkor mindenki kérhet két hét „szabadságot”. A vita nem jutott dűlőre, a két párt véleménye nem egyezett. Rájöttek azonban, hogy Czeglédy Sándor még nem szólt hozzá az ügyhöz, azért meg is szólították, vajon neki mi a véleménye. Ő választékosan szép fogalmazásban előadta, hogy tulajdonképpen tanártársai mindkét csoportjának az érvelése elfogadható, de a bölcs döntés érdekében ő egy külön megoldást javasolna, mégpedig ezt: „*Hogy a következők során ennek a kérvénynek ne legyen precedens értéke, ezért javaslom: a tekintetes kar mondja ki határozatilag, hogy a jövőben a Teológiai Akadémia minden olyan hallgatóját hazaengedi segítő szolgálatra, akinek a nővére a 13. gyermekét szüli meg.*” – A két párt derűsen összebékült, és elengedték Szabó Máriaát a nővéréhez.

Professzorok mint a szó művészei

Utolsó történetként mondanám el, hogy 1953 táján egy híres cseh teológus, Hromádka meglátogatta a teológiai kart. Csak a professzorok voltak jelen, a dékán

³² Érdemes tudni, hogy Victor István Hejcén volt lelkész, és nekik 17 gyermekük született.

vezette a beszélgetést, és az volt a terv, hogy a beszélgetés után az akkori püspök várja Hromádka professzort és mind a nyolc debreceni teológiai professzort az Arany Bikába egy fogadásra. Akkor bankettnek hívták az ilyen alkalmat. A beszélgetés közben váratlanul kihívták a dékánt, majd kis idő múlva visszajött és közölte, hogy bizonyos okok miatt a professzoroknak a bankettre szóló meghívását a püspök visszamondta. A professzorok között ott ült Illyés Endre, aki gyakorlati teológiát tanított a lelkészképző intézetben. Őt Bandi bácsinak hívták. Magas, derék ember volt, és igen nagy étkű a maga másfél mázsányi súlyával. Valamikor országos diszkoszvetőbajnok hírében állt. Czeglédy Sándor figyelte az arcát, vajon milyen érzések ülnek ki rá a dékáni bejelentés után. Odalett ugyanis egy nagyszerű evési alkalom, s így a mélységes csalódottság látszott rajta. Ekkor Czeglédy Sándor elővett egy félbeszakított papírt, valamint egy ceruzát a zsebéből, és ráírta a következő strófát:

Bandi bácsi búja

Azt hittem, hogy a banketten
Ülünk majd sorban ketten,
S osztozunk a sok csemegén
Hromádka úr a cseh meg én.

Ezt a „cetlit” – rajta a verssel – odacsúsztotta Huszti Kálmán későbbi budapesti professzornak, aki cseh nyelvi tolmácsként kísérte a vendéget. Huszti Kálmán elolvasa, kedvesen elmosolyodott rajta, majd ő is elővette a tollát és folytatta a verset ekképpen:

Csemegében csehül állunk,
Ettől felkopik az állunk,
S míg bámulunk mint a kába,
Hromádka megy a Bikába.

Epilógus

Ha ezt a három legutóbbi történetet tekintjük, bizony igazat kell adnunk Neumann Jánosnak³³, amikor megjegyezte: „*A humor az emberi elme tisztálkodása.*” Szerintem még az is igaz, hogy a humor a briliáns emberi szellem megcsillanó ragyogása. Bizonynal csak az okos emberek sajátja.

³³ Bizonyára Neumann János is szívesen olvasta Jules Renard (1864–1910) író szellemes mondásait, mert ez tőle származik. A matematikusok úgy tartják számon, mintha Neumann mondta volna.